

SZÉCHENYI 2020

TOP-5.3.1-16-FE1-2017-00011

A helyi identitás és kohézió erősítése Sárbogárdon

Helytörténeti tanulmányok

Készült: 2019. március

Készítette: Magyar Műemléki Topográfia Nonprofit Kft.

Egy dunántúli család vándorlása a XVI-XVIII. században

Az újkori Magyarország néprajzi térképe a török hódoltság után alakul ki. A török hódoltság alatt az Alföld és a Dunántúl jó része elpusztult, Erdély, a Felvidék és a kicsiny királyi Nyugat-Magyarország volt az akkori ország. S ahol akkor szinte semmi nem volt, ott alakult ki a mai Magyarország. Az országnak újonnan kellett települnie.

A XVII—XVIII. sz. jelenti ezt az újjátelepülési korszakot. Az elpusztult vidékek benépesednek, a menekültek hazatérnek, a birtokok gazdára találnak. A nemzetiségi bevándorlás mellett a megmaradt magyarság volt az újjáéledés forrása. E folyamat vizsgálata rendkívül érdekes feladat.

Fejér megyére vonatkozólag szeretném most ezt a másféle körülmények között végbemenő folyamatot egy dunántúli család vándorlásának s újból való letelepedésének megrajzolásával feltárni. Látni fogjuk, hogy a török hódoltság következtében mint menekülnek el ősi földjükről, s hogyan települnek le ezek a családok újra, sokszor regényes fordulatok után.

Ezt a munkát nem lehet maradéktalanul elvégezni. Ez a tanulmány részben csak olyan keret, amelynek sok hiányosságát egyes helyi forrásokból jó lenne, s valószínűleg ki is lehet egészíteni. Ugyanis forrásaink nagyon hézagosak és amik megmaradtak, azok is nagyon szétszórtak. Hiányosak okmányaink, s nem is mindig egyezők: a megmaradt birtokpercek iratai, bizonyos török adó, magyar kincstári, nemesi, urbáriális összeírások. Ebből az időből kevés az egyházi anyakönyv is. A Dunántúlnak azok a vidékei, ahol ez a vándorlás végbemegy, a XVI. században teljesen protestáns lesz. Az erőteljesebb ellenreformáció csak a XVII. sz. második felében indul meg. Reformátusokról a Duna mellékén és a Dunántúlon az ún. Hercegszöllősi Kánonok (1576) közül a 23. a prédikátorok kötelességéül írja elő az anyakönyvek vezetését. Az ezt megerősítő „Pestmegyei Kánonok” (1628) kihagyják éppen a fenti 23. kánont, ami az anyakönyvezésről szól. Ez azt jelenti, hogy a Duna melléki püspökség területén megszűnt az anyakönyvezés, és csak a XVIII. sz. elején kezdődik el először szórányosan, majd rendszeresen. Dunántúlon a reformátusoknál az 1612. évi köveskúti zsinat megerősíti a Hercegszöllősi Kánonokat, közte a huszonharmadikat is (ez a köveskúti 48. kánon). Ennek ellenére az 1600-as években alig van anyakönyv. Talán több helyütt meglehettek, de a pusztulások, menekülések során elveszhettek.

Katolikus részről az ellenreformáció előrehaladásával már több helyen a XVII. sz. második felétől elkezdődnek az anyakönyvek, de ahol a lakosok protestánsok, ott számunkra ez a forrás is kiapadt.

A középkorban Fejér megyében volt egy besenyő település. Ennek pontos körülményeit nem tudjuk. A betelepülés valószínűleg folyamatosan ment végbe I. István király idejétől kezdve. Ez nem korlátozódott a mai Fejér megyére, tovább, dél felé is voltak besenyő falvak, mint Nagydorog, Ócsény, Decs stb. Fejér megye déli részén belőlük egy külön besenyő ispánság is alakult a Sárvíz mellett: Szt. Ágotha, Cece, Menyőd, Hard, Alap, Bogárd, Tinord, Töbörzsök, Zedreg, Rétszilas (Aján), Rekesztő, Szered, Gerény falvakkal. Később a Sárvízen túl is voltak lakott falvak, mint Fánecs, Igar, Örs stb. — Egyik ispánjuk nevét is ismerjük; Gergely mesternek hívták. A mester (magister) megjelölés azt mutatja, hogy iskolázott ember volt. — Ezek a besenyők nemesi szabadsággal éltek, ha ez a nemesi szabadság nem is volt egyenértékű a magyar nemesség jogaival. De Nagy Lajos király 1352-ben felvette őket az ország nemesei közé, így ispánságuk beolvadt Fejér megye közigazgatási területébe.

A besenyők a felszívódással, beolvadással szemben nagyobb ellenállásra képes tömeget sehol sem alkottak, talán csak itt, Fejér megyében, külön ispánságuk következtében. Birtokaikkal szabadon rendelkeztek. Ezekről és más vitás ügyeiről a székesfehérvári keresztesek konventjének az iratai tájékoztatnak bennünket. Ezen a vidéken a lakosság sokáig homogén maradt. Úgy látszik, nemigen történt velük másféle népi elem keveredése, talán a török hódoltság kezdetéig. Bizonyos társadalmi tagozódás lehetett közöttük, de mindannyian megmaradtak, ha nem is birtokos, de curiális nemeseknek. Ennek a társadalmi állapotnak a meglétét egyes falvakban még az 1578. évi magyar részről történt összeírás is igazolja. Ekkor a falvak közül ugyan már több elpusztult a török hódoltság következtében, amelyekről a korábbi okmányok mint nyilván lakott falvokról szólnak. Több, az első veszedelmet túlélő falu megmaradt régi nemesi állapotában.

Az 1578. évi összeírás a palotai várhoz tartozó falvak lakosait veszi számba, hogy megállapíthassák, a magyar részen megmaradt palotai végvár a falvak lakosai részéről milyen szolgáltatásokra számíthat. Ugyanis az 1569. évi országgyűlés 19. tc.

16. § hasonlóképpen az 1578. országgyűlés 27. tc. 25. §-a Fejér megyét a maga egészében kötelezte a palotai vár fenntartására és bizonyos szolgáltatásokra. Jóllehet Székesfehérvár már a töröké, s az egykori besenyő falvak a Sárvízen innen jó messze vannak Palotától, de a hódoltság alatti községek, amíg lakottak, magyar részre is adóznak. Ezt a kétfelé való adózást a török is eltúrte a hódoltság kezdetétől fogva. A szolgáltatások begyűjtése a kincstár, a végvárok, a földesurak részére nem megy minden bonyodalom nélkül, de megtörténik. Néhol úgy kell fegyverrel behajtani az adót, de máskor önként is elviszik a hódolt falvak szolgáltatásaikat.

1578-ban a régi besenyő falvak egy része már elpusztult, s vándorolni kezd, amint egy pár összeírásból is láthatjuk.

Az 1578. évi összeírásban a falvak lakosainak a nevét is megtaláljuk. — A cecei lakosok a következők: Echedy Bálint, Pethey Mihály, Bakó Gál, Czechey Gáspár, Czechey Máté és Czechey István; összesen István, Czechey Gáspár, Czechey Máté és Czechey István; összesen 10 családfő. A palotai vár fenntartására ezek tízen fizetnek 6 forintot, kilencedet nem adnak, de adnak 14 edény (vasa) árpát 2 forint értékben, egy db két forint értékű disznót, juhaikból kilencedet 12 forint, valamint egy darut 1 forint értékben. Van tisztjük, akinek egyenként adtak 1 kila búzát, hasonlóképpen 1 kila takarmányt, s széna helyett 4 forintot, vagy neki kaszálni tartoznak.

Alapon ekkor a következőket írják össze, nevük mellé megjegyezve, hogy mind nemesek, akiknek kettejüknek-háromjuknak vagy egyedül van egy curiájuk. Nem sessiót említenek, hanem curiát, ami ebben az esetben egy bizonyos kisebb egység nemesi birtokot jelent: Salamon Miklós (1 curia), Cseh Gergely, Barbell Albert (kettőjüknek van 1 c), Tárnok Gáspár (fél a), Tárnok Gábor, Haynoky Tamás, Bereck Ferenc (háromjuknak van 1 c), Zenthes Illés, Zenthes György (kettejüknek 1 c.), Kerchy János (fél a), Leölkes Pál, Thinody György (kettejüknek 1 c), Bochor György, Bochor Ambrus (kettejüknek 1 c), Szegedy Gáspár (fél a), Elek Balázs, Ágoston Antal (kettejüknek 1 c), Tarchay Benedek és Máté (kettejüknek 1 c), Zenthes Orbán (fél c), Bakó Imre, Geregh István (kettejüknek 1 c), Salamon Ferenc és Kelemen (kettejüknek 1 c), Kakas Ferenc és Chyglery János (kettejüknek 1 c), összesen 26 család. — Palota felé való szolgáltatásaikról pedig ezt jegyzik fel: meghatározott összeget (cenzust) nem fizetnek, mégis a palotai vár fenntartására szerződésileg (pactative) adnak minden évben 8 forintot, két hízott sertést 4 forint, egy vágómarhát 3 forint értékben,

vetéseikből kilencedet adnak; ebben az évben 80 forintot adtak; adnak 2 rókabőrt 1 forint értékben, juhaikból tizedet, ez évben 16 darabot 5 forint 33 dénár értékben, adnak 1 darut, ha lesz nekik, ha nem, nem hajtják be rajtuk; a salétromháztól fizettek korábban 35 forintot, de a budai basa ezt nekik megtiltotta, mégis megtették és teljesítették ezt 35 forint értékben. Kapra Máté a tisztjük (officialis), akinek adnak 1 malacot, kaszálás helyett 4 forintot, vagy kaszálnak neki szénát, minden háztól adnak neki 1 kila búzát, 1 kila takarmányt és egy pár csizmát.

Mind Cecének, mind Alapnak lakosait ekkor curialis nemesnek mondja az összeírás. Valószínűleg a török uralom következtében előállott új helyzet hozta magával, hogy a nemesek közül még a nagyobb birtokúak is, akik ott maradtak egymás védelmére, nemesi voltak megtartására, erre a curialis nemes életformára kényszerültek. Némelyiküknek talán minden jószáglevele, nemesi irata elveszett, de a curialis nemesség kölcsönösen igazolta egymást, és védte. — Érdekes családokat találunk közöttük, akik most ugyan egyenrangúak a többivel, de később társadalmilag, vagyoniilag a magasba emelkednek közülük. Így az alapi Salamonokat, a későbbi cecei birtokos Mátéffi család őseit, Bakó Gált, továbbá Tinódy Györgyöt, a Bochor testvéreket, Kapra Mátét, az alapi nemesek tisztjét. Sok család a fentiek közül később eltűnik a szemünk elől, életútjukat, vándorlásukat nem tudjuk követni. De közülük azokat, akiknek össze nem téveszthető, sajátos nevük van, érdemes követni: mint menekülnek, vándorolnak a török hódítás következtében, mint települnek le megint, mert a hadakozások után ezek az újjátelepülő családok az ország magyar (besenyő) népiségű életútját jelentik. Az a család, amelynek az útját most követni próbáljuk: a Tinódy (Thynody, Tinordi, Tinódi) család. Nevük sajátos, más névvel nem téveszthető össze.

A Tinódy-család már az előző évszázadban is tekintélyes és szerteágazó család. Egyes tagjai, mint királyi emberek szerepelnek birtokpereknél, vizsgálatoknál. 1517-ben, egy perben pedig négyen is ott vannak, amint a keresztes konvent okmányai között egy íráson látjuk: Tinódy Demjén, Literátus Lázár de Thynód, Thynódi István és Jakab. 1578-ban már csak Tinódy Györgyről tudunk. Mindnyájan elpusztultak az előző küzdelmes években? Máshová vándoroltak? Nem tudjuk. De ha tovább vándoroltak volna, eltűntek a múlt homályában. Birtokaikért később nem jelentkeztek, csak egy Tinódyról tudunk, akiben a továbbiak során a család egyetlen ágát láthatjuk. Okmányaink hiányossága miatt nem tudjuk, hogy ez a későbbi egyetlen az Alapon

talált Tinódy Györgynek a közvetlen egyenes leszármazottja-e. Csupán feltételezzük az utolsó, 1578-ban élő Tinódy György után említett Tinódyról a XVII. század közepén, mert egyedül ő jelentkezik később a birtokért. Azt is fel kell tételeznünk, hogy kihaltak, mert a megmaradt kicsiny nyugati országrészen egy ilyen nevű család nem kallódhatott volna el olyan könnyen. Valószínű is, mert ez a vidék volt a török hadak felvonulási útja Buda felé, s amikor visszafelé mentek, sok ezer foglyot vittek magukkal rabszíjra fűzve.

A régi okmányok szerint ennek a tekintélyes családnak csak részbirtokai voltak egyes falvakban. Soha nem voltak egyedüli urai a Tinord, Bogárd, Rétszilas, Töbörzsök pusztákra (falvakra) kiterjedő birtoknak. Tibord pusztulása után Tinódy Györgynek is Alapon csak részbirtoka volt a többi curialis nemessel együtt.

Tinódy György, valamint Bochor Ambrus és György családja egy darabig ott élnek a török uralom alatt, pár évvel később eltűnnek erről a vidékről. 1607-ben a Palotának 1578-ban szolgáltatást végző 43 népes helyből már csak 7-től lehet valamit várni, a többi teljesen elpusztultnak tekinthető (*possessiones . . . quae modo desertae habentur*). Pusztulásukat, ill. az innen való elvándorlást a 15 éves háború (1591—1606) okozhatta. Ennek egyik főhadszíntere éppen ez a vidék, Fejér megye, az egykori besenyő terület volt. Ez a háború mind a magyar, mind a török források szerint mindkét oldalról példátlan kegyetlenséggel folyt, A török hadak pusztítása mellett a kegyetlenséget főképpen az idegen, vallon (népies nyelven „bolon”) zsoldosok okozták könyörtelen, zsákmányra éhes hadviselésükkel. Bocskai István kiáltványa 1605-ben megrázó módon tárja fel, hogy előttük semmi sem szent, az urakat, a nemeseket curiáikból kivetették, mindenüket zsákmányra hányva, falvaikat felgyújtották. A nyomorult pór nép nyáron vadállat módjára a hegyekben, az erdőkben bujdosott, makkal, gyökérrel, fahajjal táplálkozott. A zsoldosok korra, nemre való tekintet nélkül véghezvitt végtelen és hallatlan gaztetteit a szeméremérvet tiltja elbeszélni. A 15 éves háború folyamán, miután 1594-ben Esztergomot visszafoglalták a töröktől, Buda vára visszavételére is készülődnek. Ezt előkészítendő, hogy a környékbeli magyar lakosság a töröknek ne adhasson élelmet, fogatot, Pálffy Miklós esztergomi főkapitány — amint ezt 1596-ban kelt levelében Mátyás főhercegnek írja — egész Tolnáig az összes hódoltságú községeket megjárta, a lakosságot a rácok kivételével mind felhozta. Pálffy Miklós a Buda környékieket: Budaörs, Budakeszi, Pócsmegyer, Óbuda stb. lakosait Esztergom és Érsekújvár között telepíti le. Fejér megye déli részének a lakosai pedig

Veszprém, Zala, Vas, Somogy, Sopron megyébe menekülnek. Ezekben az években hagyhatták el Tinódy György, valamint Bochor Ambrus és György, vagy már utódaik ezt a vidéket.

A menekülő lakosság nyomában ott voltak mindjárt a rácok. Már a XV. században megjelennek az országban (Ráckeve). Majd a hadjáratok során jönnek, mint a török segédcsapata. Azután mint kereskedők, de mint pásztorok és földművelők is, akik a déli vidék falvait szállják meg. A 15 éves háborúban már Fejér megye területére is nagy számban telepednek be. „Szinán pasa feljövételének előtte (t. i. 1591 előtt) Mohácson, Szekszárdon, Baranyán, Somogyon felül vagy igen kevés, vagy semmi rácság nem lakott... hanem im nem régiben megint jött valahonnét afféle rácság és egész Tolnán felül is ellepte a földet, a magyarokat kiszorították sok falukból”. — írja Tassi Gáspár Eszterházy Miklós nádornak a békekötés előkészítésével megbízott embere 1629-ben.¹⁸ Az 1580—81. években a színmagyar Venyim, Karácsony szállás, Előszállás lakosai a 15 éves háború alatt elköltöztek Győrújfaluba, Szönybe, Móriczhidára stb. Az említett falvak elköltözésének Thury Benedek földesúr is oka volt, aki az 50 forint készpénzszolgáltatást 100, 200 majd 500 forintra emelte. Helyükbe jöttek a rácok, s e falvak, azután Pentele, Ercsi, Adony, Érd stb., majd a mellettük levő puszták is így lettek rác lakosúakká. Az elpusztult Vajtát, Cecét is rácok szállták meg, akik a földművelés mellett pásztorkodással is foglalkoztak. Sőt Cecén olyan hatalmas rácok voltak, hogy tőlük féltükben otthagyták falujukat a sáregresiek is. Így lettek emiatt is vándorokká Sárbogárd, Tinord, Töbörzsök, Rétszilas, Körtvélyes, Szt. Ágota, Szeret, Alap lakói is. Pedig ezek a helyek a középkor végén lakott helyek voltak. Bogárdon templom is volt, ahol is 1459-ben egy pápai oklevél öt évi búcsút engedélyez a templomnak. Cecén egy végrendelkező az egyháznak két forint pénzt adott egy casula vásárlására. Volt templom Rétszilason is, amelynek a romjaihoz, mint magasabb dombra később a török kiűzése után a pásztorok delelésre, éjszakázásra állataikat hajtották, amint egy 1701-ben tartott vizsgálat alkalmával a tanúk vallják. A pusztulás után a rácok építettek maguknak templomokat. Egyet Tinordon, kettőt Bogárdon, amelynek a helyét ma is úgy mutogatják, mint ahol a rác templom állott, jegyzi fel a sárbogárdi ref. egyház protocollumába 1820-ban Somodi István lelkész. Sárbogárdot a rácok Fengeloganak hívták. Bogárdon a török időkben egy kisebb erősség, egy palánk is állott. A rácok jó része akkor hagyta el ezt a vidéket, amikor

Székesfehérvárt 1688-ban visszavették, illetve később, amikor Beéri Balogh Ádám a rácokat 1709-ben a Rákóczi-szabadságharc alatt Kölesdnél döntő csatában megverte.

Hová mentek az egykori besenyő falvak lakói? — Kapra Máté, az alapi tiszt Kiskomáromba ment. Itt a bátyja várkapitány volt, akit vigyázatlansága miatt 1591-ben meglepett a szigetvári bég és fejét pedig Zala, Vas, Veszprém és Sopron megyében tűnnek fel. — A család feje Tinódy András 1695-ben Felsőörsön (Zala m.) lakik. Testvérének (testvéreinek) gyermekei közül Tinódy István Kisgeresden (Sopron m.), Tinódy Péter és János a Vas megyei Sáhfalván, valójában Sámfalván, Pintér Györgyné (Tinódy Erzsébet utóda) Sikátoron, Vargha Istvánné (Tinódy Zsuzsanna utóda) Szentkirályon telepedtek le. Ez az ifjabb nemzedék Tinódy Andrást nagybátyjának nevezi. (Pontos genealógiát nem tudunk készíteni róluk.)

Felsőörs a Balaton mellett, a Bakony alján jó menedékhelynek látszik Tinódy András számára. Míg a Balaton déli partja a töröké, az északi zalai part Palota és Veszprém végvárai oltalma alatt, különösen Veszprém 1598-ban való visszavétele után, s nem utolsósorban a Bakony közelsége miatt aránylag védett hely. A falu a felsőörsi préposté, ahová 1566 után nemcsak a környékről seregeinek a református lakosok, de amint látjuk Tinódy András esetében, még messzebb vidékről is. A felsőörsi prépostok, akiknek a névsorát ismerjük, csak névleg urai ebben az időben a községnek. A templom is elég soká a reformátusoké, akiknek a lelkészeit is ismerjük 1618—1657 között Bár a falu aránylag mindig lakott hely, amint a névsorokból is látjuk, mégsem tudunk semmit az anyakönyvekből Tinódy Andrással kapcsolatban. Amit róla tudunk, azt az okmányokból tudjuk. Nem lett, mint a nemesség tagjai közül sokan, végvári katona, de nem lett megyei ember sem. Iskolába sem járt, vagy mert nem volt akkor ott az egyháznak iskolája, vagy nem volt hozzá tehetsége. Az ősi birtok távol volt, semmi hasznot nem hajtott; így kovácsmester, s evvel szerzi meg családjá számára a szükséges mindennapi kenyeret. De megtette azt, amit sokan nem tudtak ebben az időben: megőrizte családjá 1—2 jószáglevelét. Írni-olvasni nem tud, de családi hagyományból tudja, mint egy meséből, hogy őseinek Fejér megyében nagy birtoka volt. Drága kincsként őrzi a különös formájú, betűjű okleveleket, és hogy el ne vesszen, vagy a látott példák hatása alatt, vagy valaki írástudó ismerőse tanácsára, az örökség biztosítására 1664-ben bemegy Veszprémbe, és az ottani káptalannál, mint hiteles helynél bemutatja megőrzött ősi jószágleveleit. A veszprémi káptalan az okleveleket jól átvizsgálja, s miután azokat nem találja átjavítottak, hanem minden

hiba és gyanú nélkül valónak, regisztrálja és átírja azokat. — Az egyik oklevele 1416. ápr. 22-ről való, amelyet Zsigmond király adott ki és 1453-ban V. László is megerősített. Ebben az oklevélben jóváhagyja Tinódy Bálintnak és testvérének, Péternek a jogát egy bizonyos birtokrészre vonatkozólag, amit ők Tinód faluban anyjuk után örököltek. — A másik, az 1335-ből való oklevél arról szól, hogy Ayan-i (rétszilasi) nemes Damian fiai, Péter és Tamás az oklevélben pontosan határokkal megjelölt birtokukat elzálogosítják Csaba fiainak, Jánosnak és Pousanak. Itt a Tinódy családról nem történik említés, de ebben az időben a jószáglevél birtoklása a birtok tulajdonjogát is jelentette.

Tinord és Rétszilás egyelőre a török hódoltság alatt volt és semmi hasznot nem hajtott, de Tinódy András gondoskodása és bölcsessége megmentette a birtokot családja számára. Tinódy András akkor fiatal ember lehetett, talán éppen atyja halála bírhatta rá, hogy oklevelét átírassa, s a káptalannál regisztráltassa. Ezt abból következtethetjük, hogy kb. 40 év múlva, a Rákóczi-szabadságharc alatt halhatott meg Felsőörsön, amely lakóhelyét élete végéig nem hagyta el. Még 30 évnek kellett elteltie ahhoz, hogy a birtok valóban az övé legyen, és valami kevés hasznot hajtsón. Addig kovácsként dolgozott. Megházasodott, feleségül vette nemes Miklós Ilonát, aki majdnem 30 évvel élte túl.

Harminc évvel később elkezdődött az a történelmi változás, amire az ország népe már régóta vágyott, a török kiűzése. Bécs sikertelen ostroma, a város alatti teljes veresége, majd a következő évek győztes csatái után 1686-ban Buda, s 1688-ban pedig Székesfehérvár is felszabadul. Ennek a küzdelemnek az 1699. évi karlócai béke vetett véget. Ha a közben levő háborús és bizonytalan kimenetelű évek nem is voltak alkalmasak a birtok megszerzésére és a gazdasági élet megindítására, de a harc vége felé, 1695-ben Tinódy András úgy látta, hogy lehet tenni valamit, és oklevelei birtokában ápr. 24-én bérbe adja örökségét.

„Felső Eörsön Zala vármegyében lakozó Tinódi András kovác, felvettem terheket feleségemnek, Miklós Ilonának, fiamnak, Ferencznek és leányomnak, Erzsébetnek és szabad is akaratom szerent vallom ez levelemnek rendiben, hogy én árendáltam ki az tinódi és rétszilasi pusztáimat minden hozzá tartozó hasznaival 10 egész esztendeigh, ha birni akarják esztendőnként letévén huszoneöth forintokat jó és kelendő pénzül Wolfart Ádámnak és Szekeres Istvánnak Császár és Koronás Király Urunk eő fölsége lovas rendin levő egyik győri vári hadnagy uraméknak, fölvévén vagyis magamra

vállalván Wolfart Ádám és Szekeres István uramékat, hogy Tinord és Töbörzsök ezen megnevezett pusztákban a magam költségével és fáradságával mindenki ellen megoltalmazom. Kiről adtam ezen árendás leveletem irást nem tudván és pecsétem nem lévén kezem körösztvonyásával megerősitem." Ezt a megállapodást Győr megye előtt kötik. Feltűnő benne, hogy egyszer Tinordot és Rétszilast, másodsor Tinordot és Töbörzsököt említi az írás.

Ebben az időben a felszabadult területekre kiárad a királyi Magyarországról, különösen Győr megyéből és Győr városából a tisztviselő és pénzzel rendelkező réteg: Miskei István és Meszlényi János Fejér megye alispánjai, Fördös Mihály, a Fördös-családba beházasodó Fiáth János; Győr és Komárom megyék alispánja, Sajnovics Mátyás Győr vármegye hites jegyzője, Szekeres István győri hadnagy, ifj. Fördös Mihály apósa. Balogh János győri polgár (később nemes és tabajdi birtokos), Sándor István Komárom megye esküdtje, Újvári Imre a sógora, kancelláriai tisztviselő stb. Mindannyian birtokot, lehetőleg nagy birtokot akarnak szerezni Fejér megyében, hivatali összeköttetések teljes latba vetésével, rokonsági szálak erősítésével, és nem utolsósorban pénzüikkel. Nem volt könnyű dolga az egyszerű, írástudatlan Tinódy Andrásnak velük szemben ősi jogára hivatkozva birtokát megőrizni, illetve részöröksége révén a fenti puszták birtokát megszerezni.

A felszabadult Fejér megyei pusztás részen, — szemben a Vértesalja falus részével, — a Nagytétény—fehérvári úttól délre eső területen még sokáig nincsenek falvak. A pusztasággá lett területek legelők, amelyekre leginkább rideg tartással őrzött marhák járnak. Ezek a puszták ilyenformán nem igen hasznosíthatók másra, mint állattartásra. Ilyeneket bérel Felcsúton is, de sok máshelyen is Balogh János és Fördös Mihály Sismánd, Körtvélyes, Daja birtokosa. Az utóbbi az előszállási uradalom területén is nagyszámú nyájakat legeltet, aki Abán is birtokos és menyének az apja, Szekeres István Wolfart Ádámmal együtt a fenti szerződés szerint Tinord, Rétszilas, Töbörzsök pusztákat is bérlé.

Azonban a 10 évre szóló bérletből csak alig 2—3 év lett. Szekeres István egy 1716-ban tartott vizsgálat alkalmával Győr megye előtt „úgy declarállya magát (azt a kijelentést teszi), hogy ezen arendatoria levél erejével, melyet Tinódi András kovácsmester adott, circiter két, avagy három esztendeigh békével birták Wolfart Ádám urammal együtt (t. i. a pusztákat), ez után Nemzetes Vánosi Lőrinc uram, a Felsőges Korona Jus armorumbeli (kamaratiszti?) erejével, úgymint a kamaratisztje

exturbálta (kiűzte) őket bírásából. . . addito (hozzátérvén), hogy ezen idő alatt kaszáltatván Bogárdi pusztán szénáját. Töbörzsök szigetbe hordotta, s hét esztendeigh ott is állott kazalban a széna". Itt Rétszilas, Tinord, Töbörzsök után most már Bogádról is szó esik. — Tinódy András, úgy látszik, nekilátott a család többi birtoklevele megszerzésének, és az így reá háramló birtokok hasznosításának.

Az okleveleket a hiteleshelyek, a káptalanok, Fejér megyére nézve a keresztesek konventje őrizte meg. — Nem tudjuk, hogy a család okleveleiből Tinódy András mennyit talált meg: kezébe került-e II. Ulászló 1498-ban kiadott rendelete, amelynek alapján a fehérvári keresztesek konventje beiktatja Tinódi Apsa Dénest és Tinódi Istvánt és Gált bizonyos bogárdi birtokba. Lehet, hogy nem, azonban feltűnő, hogy a fenti levél már Bogárdot is említi. Ebben az időben birtokot adományozhatott a király a kamara előterjesztésére, és teleknél nem nagyobb birtokot a nádor. A Tinódy-család számára fontos okmány az, amelyet Eszterházy Pál nádor ír át 1695. máj. 2-án. Ez II. Lajos király 1516-ban kiadott oklevele, amelyben Zedreg és Kisfalud birtokokat adományozza, mint a Zedregi Gálffy-család leányági örököseinek, többek között Tinódi Jakabos Istvánnak. Ezt a levelet nem tudjuk, hogy a nádor kinek a kérésére írta át, de Tinódy András Zedreg és Kisfalud birtokára nem tartott igényt.

Nemcsak Tinódy András keresi a családból az okleveleket, a birtokokat, hanem a család ifjabb tagjai is. Különösen akkor, amikor meghallották, hogy nagybátyjuk (patruel) kiadta bérbe Tinord, Töbörzsök és Rétszilas pusztákat, és ebből már haszna is van. Ők is mennek Eszterházy Pál nádorhoz és kérik, rendelje el, hogy bátyjuk, Tinódy András ossza meg velük a családi birtokot. Eszterházy Pál nádor 1698. jan. 5-én kelt levelével meghagyja Fejér megyének, hogy hozzon létre barátságos megegyezést Tinódy András és a család ifjabb tagjai között, mint akik Tinord, Rétszilas, Töbörzsök és Szt. Ágotha pusztáknak ősi jogon úgyszintén örökösei. (Itt újabban a család már Szt. Ágothára is igényt tart valami oklevél alapján). Az egyezés meg is történik az év szept. 4-én. Az egyezés megkötésénél Tinódy András maga sem tagadja, hogy a Nemes Sopron megyében Kisgeresden lakozó Tinódy István és a Vas megyei Sáhfalván (valójában Sámfalván) lakozó Tinódi Péter és János, úgyszintén a Veszprém megyében, Sikátoron lakozó Pintér Györgyné (Vajda Erzsébet) és a Szentkirályon lakozó Varga Istvánné is a Tinódi familia után a Méltóságos (nádori) parancsolatban feltett jószágokban és praediumokban (pusztákban) condivisionalis (osztályos) atyafiak volnának, s aminthogy sponte et

benevole (önként és jó akarattal) kész is őket a jószágok dominiumába (uradalmába) bele eresztetni, csak fizessék meg neki eddigvaló fáradságát és költségét, amelyet a megírt jószágok oltalmazására és megtartására sokszor csaknem cum periculo vitae (élete veszélyeztetésével) tett; amely költségek Tinódy András vallomása szerint többre nem mentek 125 Ft-nál; azóta az árendákból haszna volt, amely calculatio szerint nem ment fellyeb 100 forinton; a család többi tagjai a következő Szt. György napig az árendát nem kívánják, ebből ők részt nem kérnek, erről most Tinódy Andrást nyugtatják; — s a fáradságért adnak 100 forintot, 50-et a Tinódy-testvérek, s 50 forintot pedig a Pintér- és Vargha-család; s Tinódy András kötelezte magát a jószáglevelek párja kiadására; s megállapdtak, hogy amelyik fél ezt az alkut meg nem állná, 100 arany lesz a vinculuma (kötbére). Az egyezséget Fejér megye előtt kötik és itt találkoznak Vánossy Lőrincsel, a kamara Fejér megyei harmincadosával, aki akkor szintén szemet vet a birtokra. Mint előbb láttuk, először is kiűzte Szekeres Istvánt és Wolfart Ádámot a bérletből és azt magának szerezte meg. Ezenfelül még további tervei vannak. Mint illetékes fórum, a budai kamara tisztje, Tinódy András előtt feltárta a nehézségeket, hogy nem lesz olyan könnyű a régi birtokokat visszaszerezni, mert van fegyverválság is a visszanyert területeken és jószáglevelei sem meggyőzőek. Ellenben segít neki minden akadályt legyőzni a birtok feléért. Meggyőző érvelésére Tinódy András vele először szóbeli megegyezést köt, amihez a Tinódy-família többi tagjai is hozzájárulnak.

Az írástudatlan Tinódyakat a nagyhatalmú Vánossy felvilágosításaival, burkolt fenyegetéseivel rávette erre az ő számára nagyszabásúnak látszó üzletre és a Tinódy-család is örült, hogy annyi akadályt legyőzve, ha csak fele arányban is, a birtoknak mégis valóságos tulajdonosai lesznek. Vánossy „hatalmas” ember volt, eszközeiben nem válogató. Ténykedéseire fényt derített az 1698. évi vizsgálat, amelybe a megyét is bevonták. A Rákóczi-szabadságharc alatt is Székesfehérvárott élt és Miklesich Gergely rác származású császári tiszttel réme volt Székesfehérvár környékének. Tettei közül sokáig emlegették Seregélyes felferetését. Amikor Heister 1704-ben Székesfehérvárt megvette, menlevelet adott a seregélyesieknek a császári hadak hatalmaskodásaival szemben. Vánossy azonban rávette a császári tiszteket, hogy szerezzenek számára egy pár szép lovat és a katonák a menlevél ellenére megrohanták Seregélyest, több embert megöltek, egy pár lovat elhajtottak. Elvitték a templom harangját is, mivel azt valószínűleg félreverték.

Vánossy különösen az akkori politikai irányzatnak megfelelően buzgó katolikus volt, aki a bodajki templom és kegyhely részére szép szőnyeget és 10 forintot adott⁵ Vele kötnek a szóbeli megegyezés után írásban is megállapodást Fejér megye előtt 1698. nov. 3-án. Tinordi András rész szerint szegénységtől kényszerítettén, rész szerint pedig megértvén az okot, hogy a kezében levő jószáglevelek nem volnának fundamentalisok (teljes erejűek) az általuk praetendált (követelt) jószágoknak manutentiojára megtartására) és defensiojára (megvédésére), ezért confugiált (menekült oda) Nemzetes Vitézlő Vánossy Lőrinc úrhoz eő kegyelméhez, akivel ugyan nemő verbális contraactualist inealt (szóbeli megegyezésbe bocsátkozott) Tinord, Töbörzsök és Rétszilas nevű Praediumok (puszták) eránt, akikhez mindazonáltal Csöngfalva nevű praedium is adjungalva (hozzátartozandónak) értetik, ilyenformán tudni illik, hogy Vánossy Lőrinc az immediate (közvetlenül) nevezett Praediumokban levő turcicum jusnak (fegyverváltságnak) lefizetésével perennialítását (örökérvényűvé tételét) a felséges aulica cameratul megszerzi úgy, hogy ezért azon említett praediumoknak hasonfelét (felét) eő kegyelme abbeli költségeiért, fáradságaiért mind a magyar jussal együtt (tulajdon gyanánt) jure perpetue et perenniali (örökös jogon) mind eő kegyelme, felesége, leendő utriusque sexus (mindkét nemű) maradéki, mint saját örökségüket bírassák, manutenealassák in perpetuum (megtarthassák örökre); az másik felét pedig ugyanezen turcicum jussal együtt fölyebb említett Tinódy Andrásnak ipso facto (ténylegesen) kezébe bocsátja. — A Tinódy családtagok ugyanekkor kijelentik: „Az mely Tinordi Andrásnak részit mijs eő kegyelmével sokszor említett Tinordi András atyánkfiával egyenlőképpen virtute etiam Praediorum mentionatorum transactionalium (az említett szerződésbe vett pusztákat illetően)... úgy mint Tinordi Péter, János és István, Pintér János, Varga János... magunk is elfogadjuk a szóbeli szerződést.” — A Tinódy-család a birtokeladásnál ebben a szerződésben még elsőbbségi jogot is biztosít Vánossy Lőrincnek. — Ezt a megállapodást Vánossy Lőrinc foglalta írásba Fejér megye előtt, s ezt ő aláírásával, akik pedig írást nem ismernek (a Tinódyak) kezük keresztvonásával megerősítik.

A szerződés szerint a birtok fele tehát Vánossyé lett volna, de a Tinódyak is örültek a megállapodásnak, mert a törvénykezés jogi és politikai útvesztői között — magában az írásban is járatlanok lévén — nagyon kétségesnek látták a birtok megszerzésének a lehetőségét. A hatalmas kamarai tiszt érdekeltté tételével biztosnak vélték céljuk elérését, és megelégedtek volna a tekintélyes birtok felével is. A birtok nagyságát,

akkori értékét és állapotát a kamarai értékelésből, leírásból ismerjük. A felértékelés három egymás után következő évben is megtörténik. Ezt 1701. okt. 18-i jelentése szerint maga Vánossy végzte el és értékelte a következőképpen.

Töbörzsök-pusztán van 140 hold (Joch) szántó föld, 4 forintjával számolva, értéke 560 forint.

Szeret-pusztán van 150 hold szántó föld (Joch Aekker) 4 forintjával, ez 600 forintot ér.

Szent Márton-pusztán 40 hold szántó van 40 hold (Joch Aekker) 6 forintjával 240 forint.

Ez a három pusztát Vörös György és Zentvay Jánosé, akik Veszprémben laknak a kálvinistáknál és a Csajági családé rossz információk alapján és jószágleveleik révén, amelyet most ő (Vánossy) a székesfehérvári harmincados (Dreissiger) bérlő és nyugta szerint fizet érte 75 forintot.

Tinord-pusztát 120 hold szántó föld á. 4 forint — ez 480 forint.

Rétszilás-pusztát 220 hold szántó föld á. 4 forint - 880 forint. „Ezek a praediumok (puszták) quo jure, weiss ich nicht (milyen jogon, nem tudom) Tinódy Andrásé, s én Vánossy Lőrinc székesfehérvári harmincados árendálom tőle nyugta szerint évi 100 forintért." Ezeknek a pusztáknak a minősítése ez: csupa legelő, pusztaság és rétek (Wayde, Einöde und Wiesen). Vánossy azt írja még, hogy a háborús években nem élvezte hasznát, mert katonai erő vette el (valószínűleg a szénáját).

Az 1702. évi felértékelést (máj. 26-án) más kamarai tisztviselők végzik. Szerintük ez a birtok értéke:

Rétszilason van 110 hold, javarészt rét

Tinordon 120 hold

Töbörzsökön 140 hold.

Ezt a három praediumot (pusztát) 6 egész sessióval (telekkel) lakottá lehetne tenni. — A birtok értékét 6 százalékos kamattal 1200 forintban, 5 százalék mellett 1440, 4 százalék mellett 1800 forintban állapítják meg. — Rétszilás, Tinord és Töbörzsök Tinódy András földbirtokoshoz tartozik tulajdon gyanánt, s Vánossy Lőrincnél vannak árendában évi 75 forintért.

1703-ban Vánossy Lőrinc még egyszer szemrevételezi (Augenschein):

1. a tinordi pusztát, — újból 120 hold földet (Felder) állapít meg, amit megint 4 forintjával 480 forintra becsül;
2. a rétszilasi pusztát, — ezt 220 holdnak véli, amelyből egy rész rét és sok legelő (viel Wayde), ezt 880 forintra értékeli;
3. a bogárdi pusztát is; ennek jó földje legelőből és rétből áll, 120 hold szántóföld. Erre pár évvel ezelőtt Kolozsvári Mihály kapott nádori adománylevelet; — s végül
4. Szilas-pusztát. (Veszprém m.), itt 170 hold van, ami Lengyel Miklós szigligeti kapitányé. — Mindezeket tőkésítve 2520 forintra lehet értékelni.

Az összeírásokból látható, hogy mennyire bizonytalan még a birtokok sorsa, és Vánossy, akinek a kezén mentek keresztül az összes birtokokról a véleményezések, mennyire nincsen Tinordy András mellett. Az egész birtok pedig javarészt puszta, legelő és rét. Értéke kevés volta maga Vánossy előtt is gyanúsnak tűnik fel, ezért igazoltatja nyugtával, hogy csak 100 forintot fizet érte csupán. A Tinódyakkal való egyezség után úgy látszik, hogy elkezdte a birtok jogának az elismertetését az Újszerzeményi Bizottságnál is, hogy a fegyverválság lefizetésével a birtok fele az övé legyen.

A Kamara azután 1701-ben vizsgálatot tartott a Tinódiak birtokigénye jogosultságát illetőleg. A kihallgatott tanúk vallomásaikban egyhangúlag igazolják, hogy a pusztákat Tinódy András adta ki Vánossynak bérbe, és a földeknek más urát nem ismerik. Ennek alapján gr. Batthyány Ádám országbíró 1701. ápr. 4-én keltezett levelében értesíti Szöllősy Lászlót, a kir. tábla bíróját, hogy Fejér megye vizsgálatot tartván Tinódy András és a Tinódy-familia birtokjoga ügyében, a kihallgatott tanúk igazolták, hogy Tinord, Bogárd, Rétszilas, Töbörzsök mindig a Tinódyaké volt. E bírósági döntés után Tinódy András és a Tinódy család 1702. dec. 23-án lefizetnek Fejér megye pénztárnokának a kezéhez fegyverválság címén:

Rétszilasért 107 forintot,

Tinordért 45 forintot,

Bogaráért 45 forintot,

Töbörzsökért 77 forintot,

összesen: 274 forintot, amint ezt Fejér megye 1712-ben Szt. Háromság vasárnapja előtti hét második napján később is igazolja.

Időközben mások is szerették volna ezt az egész birtokot, vagy legalább annak egy résziét megszerezni. Szt. Ágothát a Zichyek kapták meg, de övék Vájta, Sárszentmiklós, Mindszent-puszta és szinte Zichy-tenger veszi körül félkörben a Tinódyaktól igényelt birtokot. A határok a török hódoltság következtében egészen bizonytalanok. De vitatott a határ Szekeres István birtoka: Körtvélyes, Sismánd és Daja pusztá felé is. S ott volt a Fördös-családba beházasodott Fiáth János, aki újabb birtokokat akar szerezni.

A Tinódiak kapcsolata Vánossyval, — amint a felértékelés hangjából is látható, — már 1701-re megromlott. Nem tudjuk miért. Valószínűen a fenti nagyúri birtokokkal szemben nem akarta a Tinódyak pártját fogni, nem akart velük ujjat húzni. A bérlet ugyan nem bomlott fel még 1701-ben, de Tinódy András és a Tinódy-família tanácsosnak látta más segítség után nézni. A megyénél pedig erőteljesen tiltakoznak a pusztákra vágyó és azt megkárosító szomszédokkal szemben. Különösen a Zichyek törekvései látszanak nagyon veszedelmesnek Tinódy András előtt, ezért 1700. dec. 28-án megállapodásra lép Győrött Vaszi Ferdinánddal a következő levél szerint: „Mi az alább meghírt személyek valljuk ezen levelünk által, hogy mivel alkalmas galibába estünk gr. Zichy Imre úr eö nagysága miatt rétszilai pusztánkba hatalmassák (!) iránt, melynek, hogy költségtelenek vagyunk, orvoslásába meg nem indulhatunk, ahhoz képest folyamodtunk Győrött lakozó Nemzetes Vaszi Ferdinánd urunk eö kegyelméhez, s egyezkedtünk meg eö kegyelmével! a következő módon, mind magunk, mind más atyánkfiái képében, hogy tudniillik eö kegyelme Töbörzsöki és Tibordi nemes pusztáinkat bírhasa 3 esztendőkigh az jövendő Szt. György naptól fogva számlálván, minden esztendőben Százharminc forintban minden nemő hasznával és evolumentumával (előnyével) együtt, semminemő közünket sem magunk, sem pedig atyánkfiái addig nem tartván hozzája, — expresse deciaráljuk (kifejezetten kijelentjük) azt is, hogy a pörnek megindítására kívántatnék több költség annál, akit most felvettünk in usu (!) roborationem (a használat megerősítésére) eö kegyelmétől, úgymint eötven forintokat, a többit is per partes (részletenként), vagy pedig egyszersmind tartozik eö kegyelme anticpató (előlegképpen) letenni és az három esztendőre járandó árendát impleálni (kiegészíteni). Tinódy András manu

aliena ob ignoracionem scriptorum, nihilominus pro parte manus signati cruce + (idegen kézzel az írások nem ismerése miatt, de a nevezett keze helyett kereszttel).

Ezen megállapodás — amit a kamarai véleményezésből láttuk, — nem valósult meg a gyakorlatban, de amint ez az írás is mutatja, nem lehettek kicsinyek a Tinódyak nehézségei. — De egyébként is felhasználnak minden lehetőséget igényeik megvédésére. A királyhoz folyamodnak és kérésükre I. Lipót 1701. szept. 30-án elrendeli, hogy a határt Szt.Miklós, Cece, Alap, Lók, Fertályos, Szered és Szentmárton felé állapítsák meg. A megyénél pedig a szomszéd birtokosokkal szemben 1701. július 24-én tiltakoznak és eltiltják Fiáth Jánost Töbörzsök, Rétszilas, Tinord, Csöngelva kaszálásától, hasznától, legeltetésétől, s bárminemű használatától. Hasonlóképpen tiltják 1702. június 12-én Fejér megye előtt Rétszilas, Tinord, Bogárd és Töbörzsök pusztáktól Csöngefalvával együtt a Tinódyak a szomszédokat: gr. Zichy Imrét, Fiáth Jánost, Meszlényi Jánost, Farkas Mihályt, Fördös Mihályt és Mátéffi Mihályt, és azokat is, akik Zichy Imre gr. engedélyéből Bogárdot használatra bírták, azután Bárányi Györgyöt, Szekeres Istvánt is, más szomszédokkal együtt az ott találandó nyájának az elvesztése és emberek elfogásának terhe alatt. Ennek figyelemébe nem vétele miatt 1701-ben Balogh János gulyáját el is hajtották, ami tetemes kárt jelentett.

Akárhogy is védik magukat ellenük, a most már velük szembe forduló Vánossy ellenében tehetetlenek. Vánossy Töbörzsök, Szered és Szentmárton pusztákat gazdátlanok jelenti a Kamaránál, s mindjárt javasolja is, hogy azok adományoztassanak Fiáth Jánosnak. Fiáth ezekre a pusztákra, így Töbörzsökre is ezen véleményezés, ajánlás folytán királyi adományos levelet is nyer. A későbbi királyi leirat kifejezetten meg is mondja, hogy ezeket a pusztákat Fiáth János Vánossy javaslatára (assignatio) nyerte el, mint amelyekhez Vánossy szerint Tinódy Andrásnak nem volt joga. — De amikor Vánossy Fiáthhoz 1703. ápr. 25-én a kir. mandátum alapján a nevezett puszták birtokába beiktatja, Tinódy András birtokon belül ennek azonnal ellene is mondott, ezt Vánossy, mint kamarai tiszt április végén kiadott írásában igazolja is, mégpedig jogosan, mert Töbörzsök után is a fegyverváltságot már a Kamarának a megyén keresztül lefizette. A beiktatással Töbörzsök, Szered és Szentmárton nem került azonnal Fiáth János birtokába és Tinódy András ellen emiatt az ellentmondás miatt Fiáth a pert megindította. A per nagyon sokáig elhúzódott a Rákóczi-szabadságharc miatt, s 1703 után csak 1713-ban folytatódott újból. Időközben meghalt Tinódy András. 1664-ben fiatal emberként kérte a veszprémi

káptalantól oklevelei átírását. 1695 után a korábban említett Erzsébet és Ferenc mellett 1701 előtt még születnek gyermekei: Ilona, Judit, Borbála, s végül Anna. Ferencről később sehol sincs említés, feltehetően ő is meghalt, így Tinódy Andrásnak fiágon nem maradt utóda. Legidősebb leánya, Erzsébet, Manyoki Istvánhoz megy feleségül, Házasságukból három fiú származik: András, Ferenc és László. — Juditot Dörögdy István veszi el. Házasságukból születik István és Erzsébet, majd Judit halála után Ilona lesz Dörögdy István felesége, s ebből a házasságból születik Dörögdy Gergely.

Itt kell röviden kitérnünk a Dörögdy-családra. Zsiray Lajos azt írja róluk, hogy az ősi, — egri püspököt, designált esztergomi érseket adó, Felsődörögden (ma Talliándörögden) műemlék plébániatemplomot építő — Dörögdy-család 1718-ban kihalt. — De nem halt ki. Dörögdenek a Rákóczi-szabadságharc alatti történetére, így a Dörögdy-család akkori helyzetére is egy későbbi vizsgálat vet némi fényt. A most javarészt katolikus Dörögden 1754-ben a lakosok egy része kálvinista prédikátort visz be, s őt ugyanabba a lakásba szállásolják el, amelyben az elődje a Rákóczi-szabadságharc előtt is lakott. Az emiatt megidézett tanúk elmondják, hogy Dörögdyt a kuruc világban is lakták, de azután a haramiák miatt el kellett hagyniuk. Dörögdy a szomszédos Eöccsel együtt elpusztult és őt esztendeig pusztán állott. Később ismét megszállták, s a falu lassan megépülvén úgy hozták oda a kálvinista prédikátort. A vizsgálat szerint elpusztult Dörögdről el kellett menekülnie az akkor már valószínűleg szintén kálvinistává lett Dörögdy Istvánnak is és talán éppen Felsőörsre menekült, mert innen veszi feleségül Tinódy András leányát (Juditot, majd özvegységében másodsor Ilonát) és lesz Sárbogárdon (Tinordon) a most is népes Dörögdy-családnak az őse. — Dörögdy István családjával, mint egy későbbi nemességi vizsgálat tanúi megemlítik, soha nem megy a későbbi családi fészket adó Tinordra lakni, csak fiai. Őmaga Felsőörsön maradt élete végéig.

Tinódy Borbáláról alig szólnak valamit az okmányok. Az 1701 után született, 1728-ban még hajadon, 1730-ban már férjhez ment Annáról is keveset tudunk, csupán annyit, hogy Jakaszics, másképp Czizmazia Mihályhoz ment feleségül, s a még 1730-ban is élő édesanyjával szintén Felsőörsön marad. Ezt egy későbbi okmányból tudjuk, valamint azt is, hogy akkor a Tinódy-család többi tagjai hol tartózkodnak.

Tinord, Bogárd, Rétszilas, Töbörzsök nagyon sokáig lakatlan maradt. A Rákóczi-szabadságharc alatt a birtokpercek, a határbizonytalanságok okozta viszályok miatt az

elhagyatott, a Sárvíz kiöntéseitől zombékos legelő, rét, láp, világa nem vonzotta őket. Az aránylag épségben megmaradt, nyugodtabb körülmények között élő Nyugatról nemigen kíváncskodtak a vad Keletre. A harc is csak a birtok hasznáért, jövedelméért, s jövőbeli lehetőségeiért folyt, — amint csak ezért kellett Fiáth Jánosnak is csupán Töbörzsök, Szentmárton és Szered.

A Rákóczi-szabadságharc elmúltával Töbörzsökért tovább folyt a per. Az elhunyt Tinódy András helyett a család nevében Tinódy Péter folytatja tovább a küzdelmet, aki a per folyamán a királyhoz fellebbez rámutatva arra, hogy az a családi ősi birtoka volt, Batthyány Ádám országbírótól erre megerősítést is kaptak, érte a fegyverváltságot is kifizették. A folyamodványra 1713. május 2-i keltezéssel Fejér megyéhez leirat érkezett. Ez megállapítja, hogy 1702-ben az udvari kamarával a kincstári ügyészen keresztül Fejér megye a fegyverváltságot illetően megállapodást kötött. A megye részéről fizetendő 15 000 forint összegű átalányban egyeztek meg, és akkor a Tinódy Família Töbörzsök pusztáért arányosan 77 forintot fizetett. Fiáth János, Vánossy Lőrinc székesfehérvári harmincados előterjesztésére csak 1703-ban kapta meg a pusztákat. Ennek a birtokadományozásnak a Tinódy család akkor ellene is mondott, ezért utasítja Meszlényi János alispánt, hogy a pert a Tinódyak ellen ne folytassa, mivel ők a pusztákat ősi jogon bírják.⁵ 2 Meszlényi János azonban folytatja, s nem zárja le a pert. Ebben benne van a keze Vánossynak is. Később egy számadás úgy emlékezik meg erről a perről, amely sok költségbe verte a Tinódyakat, s amely Fiáth János és Vánossy ellen folyt. Vánossy, mint az alábbi másik perből is kitűnik, határozott ellenségévé vált a Tinódyaknak. Minden bizonnyal az egyezés felbomlása miatt, de hogy az miért bomlott fel, további kutatásra vár.

Bécs messze van, Fiáth meg Vánossy annál közelebb vannak. Ezért Tinódy Péter újból a királyhoz fellebbezett, amelyre 1714. február 12-én az előbbihez hasonló erélyes tartalmú leirat érkezik. De a per még 1718-ban is folytatódik, kimeneteléről csupán annyit tudunk, hogy Töbörzsök végül is Fiáth János kezén maradt. Nem tudjuk, hogy az egész ügy megegyezéssel ért-e véget, vagy csupán avval, hogy az ellentmondás miatt Tinódy Péter ellen nem folytatták tovább a pert.

De nemcsak Töbörzsök veszett el, hanem majdnem a többi puszták is. Vánossy Lőrincnek messzire elért a keze. Ugyanis Majthényi János kincstári ügyész 1717. október 18-án pert indít Bogárd, Tinord és Rétszilas birtokáért. Királyi rendelet alapján vitatja a Tinódyak jogát a megmaradt három pusztához azon az alapon, hogy I. Lipót

ezeket még 1704-ben Quarient Ignác bécsi haditanácsosnak adományozta részben kegyelemből, részben pedig 2660 forint lefizetett összeg fejében. Így a Tinódy família jogtalanul ül bent a birtokban. — Ebben is Vánossy kezét kell látnunk. Véleményezését a fentiekben láttuk. Hogy csak 13 év elmúltával perli őket a kincstár? Annak oka egyrészt a Rákóczi-szabadságharcban keresendő, másrészt pedig abban, hogy egy bécsi haditanácsosnak nem jelentett vagyont egy ilyen egészen ismeretlen helyen jutott kis birtok.

Az egyik per még alighanem be sem fejeződött, már a másik is megindult ellenük. (Vánossy ekkor még élt.) Ha a Töbörzsökért folytatott per sok pénzbe került (a vizsgálatok, tanúkihallgatások, bírósági ülések, igazolások stb.), — akkor ez a másik újabb per még jobban próbára teszi anyagi teherbíró képességüket. Ez a per is évekgig folyik, melynek során Tinódy Péter, mint a család megbízottja és feje, újból felsorakoztatja a Töbörzsökért való per bizonyítékait, hogy a pusztákért a fegyverválságot lefizették, a királyi tábla jogos birtokosoknak ítélte őket stb. Ezzel szemben ott volt a kincstár érve: a királyi adományozólevél a pusztákat Quarientnek adta, ő még fizetett is érte. Végül is a per négy év múltával az 1721. december 9-i egyezséggel ér véget, Grassalkovich kincstári ügyész megegyezést hoz létre köztük. — Vánossy ekkor már halott. — Egyrészt Tinódy Péter, János, István, Tinódy Erzsébet (Manyoki István özvegye), fia Manyoki András, Tinódy Judit, Tinódy Anna. . . , másrészt Christoforus Ignatius a Quarient et Raab udvari haditanácsos között. Eszerint 1. mivel Quarient donationalis levelet kapott a pusztákra és értük még fizetett is, tehát joga van hozzájuk; de 2. ő a Tinódy-família részére lemond a birtokáról, ha a Tinódyak fizetnek neki érte 3700 forintot azonnal; 3. mivel azonban ezt az összeget a Tinódy-család rögtön (nunc et in instanti) letenni nem tudja, azért addig, míg a pénzt le nem teszik, ő élvezi a puszták hasznát.

A Tinódy család a puszták birtokába akart jutni, ezért — pénzük nem lévén — 1725. április 17-én szerződést kötnek: Tinódy Péter, Dörögdy Gergely, Pintér István, Varga János, Varga József a maguk s Manyoki András, Pintér János és Tinódy István nevében is a csákvári helységben lakozó nemzetes Német István, András és Gergely, úgy szintén Pátkai Meszel János és Gergely uramékkal, hogy

1. oda adják nekik Bogárd pusztát 10 esztendőre 5000 forintért zálogba 1725. április 24. Szt. György napjától kezdve azzal, hogy

2. 50 forintig való épületet gazdaságuk alkalmassá tételére szabadon emelhetnek;
3. a birtok bírására a jótállást a bérbeadók magukra vállalják, s ha valami kára lenne a bérlőknek, azt Szilas pusztájukból nekik megtérítik;
4. visszaváltáskor előbb 3 hónappal nekik szólnak, ha újból ki akarják adni, úgy elsőbbségi joguk lesz a zálogbirtokosoknak, s ezt nekik biztosítják.

A kapott 5000 forintból 3700 forintot Quarient bárónak kifizettek, a megmaradt 1300 forint összegből pedig a család Tinódy Pétertől annak elosztását követeli már 1723. április 17-én. — A Tinódy család egymástól távol élt. Jóval korábban a szerződés előtt szó lehetett arról, hogy a birtok egy részének megtartása végett a másik részt el kellene adni. A pénzt zálogba vevő Németh- és Mészöly-család előlegezhette a per folytatására. A Tinódy család abban a tudatban volt, — a per, egyezséggel már 1721-ben lezárult, — hogy Tinódy Péter egy előzetes felhatalmazás alapján Bogárdot a Németh és Mészöly-családnak eladta, ezért a megmaradt pénz elosztása mellett követelik, hogy Tinord pusztát illetően a főispán eszközöljön barátságos megegyezéssel birtokfelosztást közöttük.

A per a valóságban véget ért. Ennek a végső fázisa azonban az, ami bizonyára megegyezésnek az eredménye volt, hogy 1728. november 22-én III. Károly adománylevelet ad Bogárd, Tinord, Rétszilas pusztákra, s a veszprémi káptalan 1729. január 3-án be is iktatta Tinódy Istvánt és Mányoki Andrást (a többiek a per megindítása óta már meghaltak) a puszták birtokába a szomszédos falvak birtokosainak és lakosainak jelenlétében, amikor is azonban Mányoki András megértő jóindulattal átadja a birtok egy részét a család többi jogos birtokos tagjának

1. testvéreinek Ferencnek és Lászlónak, azután
2. Dörögdy Gergelynek (D. István és Tinódy Ilona fiának),
3. Tóthy Gergely és Dörögdy Erzsébet leányának, Zsuzsannának (D. Erzsébet, D. István és Tinódy Ilona leánya volt),
4. Dörögdy Istvánnak (D. István és Tinódy Judit fiának),
5. Néh. Tinódy András leányának Annának,
6. Pintér György és Tinódy Erzsébet fiának, Istvánnak.

7. Az említett Pintér György János fiától való unokájának, Jánosnak,
8. Varga Jánosnak (V. István és Tinódy Zsuzsanna fiának),
9. Varga Istvánnak (V. István és Tinódy Zsuzsanna István fiától való unokájának),
10. végül Huszár Jánosnak (H. Ferenc és Varga Sára fiának, Varga István és T. Zsuzsanna unokájának).

A három pusztát tehát sikerült nekik megtartani, de a sok adósság miatt, miután Bogárdot a zálogból nem tudták kiváltani, eladták a Mészöly és a Német családnak a szerződés lejártával 1735-ben. — A birtok azonban már 1729-ben is 10 részre oszlott magában a családban is. Most azután a további osztódásban a Mészöly- és a Németh családok is hozzájárultak.

A Mészöly-család a török hódoltság alatt elvesztette nemesi levelét, s a család egyik tagja, Meszel János Pátkán, mint jobbágy élt 1662-ben, amint ezt a Hochburg—Lamberg-család csókakői uradalom jobbágyainak az összeírásából látjuk. A hódoltság szélén nagyobb gazdálkodási lehetőségük lehetett, mert sikerült meggazdagodnia. Unokái János és Gergely már nemcsak nagy birtokot tudnak 1725-ben zálogba venni kölcsönadott pénzüikkel, hanem meg tudják szerezni 1721-ben a nemességet is. Ekkor br. Hochburg János József pátkai földesúrnak felszabadításukért (manumissio) 2000 forintot, — egy kisebb birtok árát —, fizetnek. A két Mészöly testvér, János és Gergely nagy számú utódai nemcsak Sárbogárdnak, de az egész országnak is olyan kimagasló, értékes egyéniségeket adtak, mint Mészöly Géza, a Balaton híres festője, Mészöly Gedeon nyelvész stb.

A Németh család majdnem ugyanekkor szerzett szintén magának nemességet. Őseiket Eszterházy Pál herceg telepítette le, akinek az 1659. március 18-án kelt megállapodás szerint Kisfaludy János átengedte Németh Mihályt és fiait Csákvárra, valamint Németh Istvánt és Györgyöt Fornára úgyszintén Hollósy Andrást, Takács Pétert és Baky Mártont is örök joggal 50 tallérért. A Németh család formai tagjai Forna pusztulása után szintén Csákvárra húzódtak. Csákvár is a hódoltság szélén volt, s bizonyára állattartásból vagy kereskedésből a három Németh testvér vagyont gyűjtött. Ők is megszerezték Eszterházy József és ifj. Eszterházy János grófok elbocsátó levelét, és 1722. október 9-én bemutatták armálisukat Fejér megyének.

Még egy harmadik pert is kellett folytatniuk a Tinódyaknak, egy határpert a Zichy grófok ellen. A család vagyoni helyzetét megalapozó nagyhatalmú kamarai elnök, Zichy István utódai óriási vagyont örököltek Fejér megyében. Velük kellett a Tinódyaknak pereskedni. A török uralom alatt elmosódtak a határok, s azokat határjárásokkal próbálják újból rendezni. Különösen a Zichy-birtok Mindszent és Sárszentmiklós, meg a Tinódy-birtok Rétszilas és Bogárd között volt sokáig bizonytalan a határ. Amikor 1700-ban Balogh János gulyája Rétszilason legelt, akkor a Tinódyak hajtották azt el, miután a megye előtt tiltakoztak Szilas más részéről való használata ellen. Most, amikor Balogh Jánosnak ők adták ki legeltetésre Szilast, a Zichyek hajtották el Balogh János marháit a bizonytalan határrészről. Ez a Tinódyak kárát jelentette, mert mint bérbeadó birtokosnak meg kellett téríteniök Balogh János veszteségét. A per úgy 1725 táján kezdődött. Ez évben Zichy Imre és János kéri Rác(Sár)szentmiklós és Mindszent felé a határok megállapítását, mert a Tinódy familia emberi megkérdezésük és tudtuk nélkül bizonyos határjeleket állított fel. — A per 1730-ban folytatódott, s 1765-ben megegyezéssel ért véget. Időközben a Mányoki-család 1745-ben bogárdi birtokrészét eladja Huszár Jánosnak, mert a rétszilasi réten a pusztának egy újabb részét elfoglalták a Zichyek. A pusztából alig egy sarkalatnyi maradt meg, sőt a sok évi költség már 3400 forintra rúgott.

1736-ban Huszár János, aki a Tinódy-örökség mellé vétel útján ide akarja áthozni a Cseszneken, Bükkön, Tassiszentmiklóson való örökségét is, magához váltva az itteni rokonok egyes birtokrészét, összeállítja durva számítással a Tinódy-birtokra tett kiadásokat:

1. A jogigényeknek a neoquistica commissiótól való megnyerésért fizettek 200 forintot
2. A fegyverváltságért 197 forintot
3. A Quarient-nal való egyezségért 3700 forintot
4. Maga a per 400 forintot
5. Tinódy István és János része Bakcsótól való visszaváltása 1000 forintot
6. A határpererek (eddig) 2000 forintot
7. A hátra levő pereknél számítani lehet még 400 forintot
8. A neoquistica comm. per 150 forintot

9. Tinódy Péter temetése 150 forintot
10. Tinord pusztáért Fiáth és Vánossy elleni per 200 forintot
11. Ismételt utazások Bécsbe, Győrbe, Pozsonyba 193 forintot
12. A beiktatás költségei 700 forintot

összesen 9290 forint, amelyhez hozzászámítja a Tinódy-birtokért folytatott 13 évi fáradozását, amelyet saját gazdaságának a kárára végzett, s ehhez jönnek még a határperekből származó nem várt kiadások, amelyek a Balogh-féle nyáj elhajtásából is előállottak, amelyért arányosan jóvátétellel tartoznak. Ezeknek a beszámításával kell nézni a Tinódy-örökséget.

A sokáig közösen igazgatott Tinódy-örökséget a körülmények lecsendesedésével kezdik megszállni. Már 1724-ben követelik Tinódy Pétertől a Quarient-féle per befejezése után Dörögdy Gergely, Varga István és János, hogy osszák fel. A birtok felosztása azonban valószínűleg csak az 1728. évi királyi adományozás, illetve az 1729. évi beiktatás után történt meg, s lett Mányoki-, Pintér-, Dörögdy-, Varga-, illetve később Huszár-rész. Az egyes családok a felosztás után annyira elkülönültek egymástól, hogy még külön temetőik is voltak. Az 1735. évi birtokeladás után lett még Mészöly-rész, amely kb. 1600 holdra terjedt, és Németh-rész, amelyből éppen úgy, mint Mányokiaktól az 1736. április 6-i szerződés szerint Huszár János magához váltja a Németh-családtól Bogárdnak felül való negyedrészt. Az 1736. évi Huszár Jánostól való elszámolásból azt látjuk, hogy Tinódy István és János már korábban elzálogosították a birtokrészüket, amit a f múltjának úgy kellett visszaváltani 1000 forintért. Tinódy Péter temetésének költsége is a közös kasszából került ki, amelyet az örökség elosztásánál beszámítottak, valószínűleg azért, mert Tinódy Péternek nem maradt utóda. Így tehát az ősi Tinódy-birtok egy kis rész kivételével, — amint később látjuk — teljesen a leány-ágra: a Mányoki- Dörögdy-, Pintér-, Varga-, Huszár-családra, s a vevő Mészöly-, Németh-vonalra ment át.

A Tinódy-mellékág István és János birtokrészének elzálogosításával, illetve később a családi visszaváltás után, ott maradt Sáhfalván (Sám-falván), Kisgeresden. Csak jóval később települ át a Tinódyak egy egyenes utóda onnan: Tinódy György fia István 1748-ban. Ő 1753-ban azért panaszkodik, hogy jóllehet a Tinódy-família a tinordi praedium örökös ura, és ő már öt esztendeje ideköltözött, mégis a Mányokiak, a Dörögdyek, s

Huszár János, úgy tekintik őt, mint idegent. Semmi épületet nem engednek neki építeni, éppen ezért kéri a megyét, intse meg őket és teremtsen rendet. — A leányági családok ekkor már otthonosan érzik itt magukat. A csekély örökséggel bíró Tinódy István, amikor odaköltözött, azért is volt nekik olyan idegen, mert az egész leányág mind református volt, ő pedig katolikus maradt, vagy lett az ellenreformáció során. Ez az ág nem volt kívánatos az ő szemükben éppen akkor, amikor azok nagy harcokat vívnak a hitükért. A mindmáig továbbélő Tinódy család, a családnak ez a legszegényebb ága, a legújabb időkig katolikus maradt.

Még két dologról kell említést tennünk: 1. a letelepedésről, 2. az egyház fundálásáról.

A Tinódy-birtok megszállása, benépesülése 1695. után csak nagy későn, kb. 30 év múltával történik meg, amikor a birtokot zálogba adják a Mészöly- és a Németh-családnak. Akkor a szerződésben ki kötik, hogy a bérlők legfeljebb 50 forintot érő épületeket emelhetnek gazdaságuk előbbre viteléhez, amit a família nekik visszaváltás esetén megtérít, tehát 1735-ben. Addig a bérbe adott puszták legelők, rétek voltak. — Csaknem egy időben velük telepszik le Manyoki András is, aki kiköti, hogy a kocsmá a családé marad, ő maga a tinordi pusztán 7 lovat és 7 tehenet szabadon legeltethet, s hogy a bérlők marhájukat a kocsmaháztól teendő cégérektől egyenesen a Nagyúrignál alul és fellyül tovább a rétségre ne eresszék. A gazdálkodás ekkor is tehát majdnem csak az állattartásra terjed ki. Manyoki András után telepszik le testvére Ferenc is, aki 1715 körül Alcsúton próbál szerencsét valószínűleg nagyanyja rokonával Miklós Jánossal. Vele együtt telepszik le Manyoki László, majd Dörögdy Gergely, majd még később a Varga- és a Pintér-család, azután a Dörögdy-családba benősülő Tóthy-ág, és az ott birtokrészt szerző, a Vargha-ágból származó Huszár János. A Tinódy család leányági utódai és a Mészöly-, Németh-család idővel nagyon elszaporodván közbirtokosokká lesznek. Később szépszámu utódaik az elaprózódott birtokokon gazdálkodnak.

2. A puszták késői megszállását az is bizonyítja, hogy 1782-ig ott nem szervezhetnek református egyházközséget. Az 1721. évi vallásügyi bizottság, amelyet az országgyűlés küldött ki azért, hogy tárgyalások útján megegyezést, békességet szerezzen a katolikusok és a protestánsok között, kimondja, hogy ott, ahol már vannak protestáns egyházak, azok megmaradhatnak, de ahol nincs, ott további rendelkezésig templomot nem építhetnek, egyházat nem szervezhetnek.

Már 1736-ban népes településnek kellett lennie Bogárdnak és Tinordnak, mert ha rendes református prédikátort nem is tarthatnak, de van közöttük egy Egrédi Sámuel (Pál?) nevű lévita. Ezek a lévíták a református egyházban a XVIII. században az állam részéről hivatalosan meg nem tűrt lelkészek. Munkájukat azon a címen végzik, hogy a nemesek gyermekeinek nevelői. Némely esetben felszentelt lelkészek, akik keresztelnek, esketnek s temetnek is. Sehol sincs sokáig maradásuk, egyik helyről a másikra mennek állandóan. A Carolina Resolutio megengedi a nemeseknek, hogy az ilyen helyeken magános vallásgyakorlatot tarthatnak, építhetnek maguknak imatermet. Amikor megtudják, hogy oda nemcsak a nemes családok tagjai, hanem mások, cselédjeik is járnak, ezeket az imatermeket a veszprémi püspök feljelentésére Fejér megye hatóságai többször is lezáratják, leromboltatják. A türelmi rendelet után 1783-ban engedélyt kapnak magánvallásgyakorlatra. Ez annyiban különbözik a Carolina Resolutio fogalmától, hogy ekkor teljesen szabadok, csak a stólat kell a katolikus plébánosnak megfizetni, és templomot is építhetnek. Amikor 1788-ban a templomépítésre Bogárd és Tinord közbirtokosai az engedélyt megkapják, akkor Bogárdon 439, Tinordon 400, összesen 839 református lakos van.

A katolikus lakosság számára, amelyik a XIX. században vándorol be a környező falvakból a vasúti csomóponttá lett, Sárbogárd néven egyesült faluba, 1862-ben állítanak fel plébániát. A XIX. században a zsidóságnak is van zsinagógája.

Sárbogárd történetének a megírása külön feladat. Itt csak a magyarság életrajzához kívántunk a Tinódy család története, vándorlása révén egy pár adattal hozzájárulni.